

Phraya Kraek's Bathing And Dressing Dance: The Text And Choreography In The Early Period Of Lakhon Pantang

Submitted date:
24 February 2024

Revised date:
1 June 2024

Accepted date:
10 June 2024

Kuakul Kummanon^{1*}
Kwanjai Kongthaworn¹
Sauvanit Vingvorn²

Abstract

Background and objective (s): The story of Phraya Kraek is a legend in the Thai Northern Chronicles. Telling stories from the Ayutthaya period, Phra Wichian Pricha (Noi) compiled stories from the Thai Northern Chronicles and HRH Prince Narathip Praphanphong wrote them into plays for Thai dance. In the play Phraya Kraek, there are the Phraya Kraek bathing and dressing dances, which shows a set of important Thai dance steps that are not widely seen. The research for this article studied the text and choreography for Phraya Kraek's bathing and dressing dances and the writings of HRH Prince Narathip Praphanphong

Methodology: The methodology used was a study of the text for Phraya Kraek's bathing and dressing dance from the writings of HRH Prince Narathip Praphanphong including history from textbooks, documents and related research material. Also, a broadcast of the Phraya Kraek bathing and dressing dances received from Associate Professor Dr. Supachai Chansuwan, a national artist, was reviewed as well as interviews with literary experts, Thai dance experts and Thai music experts. The research tools were interviews, with data collected from textbooks, documents and related research materials and interviews with experts. These sources were analyzed to display the nature

¹ Faculty of Music and Drama, Bunditpatanasilpa Institute of Fine Arts,Thailand

² Department of Literature, Faculty of Humanities,Rajanagarindra Institute of Linguistic and Cultural Studies, Kasetsart University,Thailand

*Corresponding author kuakmn@gmail.com

of the text and choreography of Lakhon Panthang of HRH Prince Narathip Praphanphong in the first period of production of his work.

Main result: Phraya Kraek's bathing and dressing dances are an episode in the drama "Phraya Kraek" of HRH Prince Narathip Praphanphong, who took stories from the Thai Northern Chronicles and wrote them into plays for Thai dance in 1909. The playwright's initial dramas were categorized as "Lakhon Phongsawadan" due to their storylines drawn from Thai chronicles. However, as the plays incorporated chronicles from other groups of people, such as Chinese and Mon, the designation shifted to "Lakhon Panthang". In this play, there are the Phraya Kraek bathing and dressing dances. The bathing and dressing dance sequences comprise distinct elements: bathing, applying perfume and dressing. The choreography comprises a main, extension, conjunction and the additional dance steps. Performers wear traditional attire known as "Yuen Khrueang."

Relevance to Thai Studies: This research studied the text and choreography for Phraya Kraek's bathing and dressing dance, a story taken from the Thai Northern Chronicles and transformed into the text of a Thai dance drama. The text shows the essential characteristics of the legend in its performance form. Dance drama is a traditional Thai performance art. Both text and choreography is a literary and dramatic art that has continued in the Thai way until the present.

Conclusion: The choreography for Phraya Kraek's bathing and dressing dances align seamlessly with the text and reflects the nature of "Lakhon Phongsawadan," the initial phase of "Lakhon Panthang," while seamlessly blending elements from various drama styles. However, the emphasis remains on preserving the exquisite characteristics inherent to Thai royal drama.

Keywords: Phraya Kraek; the text of bathing and dressing dance; Choreography; Lakon Pantang

พระยาแกรกกลางสรง: บทและกระบวนการทำรำในละครพันทางยุคแรก

Submitted date:
24 February 2024

Revised date:
1 June 2024

Accepted date:
10 June 2024

เกื้อกูล คุ้มม่านนท์^{1*}
ขวัญใจ คงถาวร¹
เสาวณิต วิงวอน²

บทคัดย่อ

ภูมิหลังและวัตถุประสงค์: เรื่องพระยาแกรกเป็นตำนานอยู่ในพงศาวดารเหนือ เล่าเรื่องราวตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา พระวิเชียรปรีชา (น้อย) ได้เรียบเรียงไว้เมื่อ พ.ศ. 2350 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงนำเนื้อเรื่องพระยาแกรกในพงศาวดารเหนือมาทรงพระนิพนธ์เป็นบทละครรำ ในบทละครเรื่องพระยาแกรกมีบทพระยาแกรกกลางสรง ซึ่งแสดงกระบวนการทำรำสำคัญชุดหนึ่งที่ไม่ปรากฏแพร่หลาย บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบท และกระบวนการทำรำพระยาแกรกกลางสรง พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

ระเบียบวิธีวิจัย: ศึกษาบทพระยาแกรกกลางสรง พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ รวมถึงประวัติความเป็นมาจากเอกสารตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รับการถ่ายทอดทำรำพระยาแกรกกลางสรงผ่านรองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ์ ศิลปินแห่งชาติ สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวรรณกรรม นาฏศิลป์ไทย และดุริยางคศิลป์ไทย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์ รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นลักษณะของบทละคร และกระบวนการทำรำแบบละครพันทางของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ในระยะแรก

¹ คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์, ประเทศไทย

² ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ และ สถาบันภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมศึกษาราชนครินทร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ประเทศไทย

*Corresponding author kuakmn@gmail.com

ผลการวิจัย: พระยาแกรกหลงสร้งเป็นตอนหนึ่งในบทละครเรื่องพระยาแกรกของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ซึ่งทรงนำเนื้อเรื่องจากพงศาวดารเหนือมาทรงพระนิพนธ์เป็นบทละครร่ำเมื่อ พ.ศ. 2452 แต่เดิมบทละครของพระองค์ที่นำเรื่องมาจากพงศาวดารไทยเรียกว่าบทละครพงศาวดาร ต่อมา พงศาวดารชาติอื่น ๆ เช่น จีน มอญ มาเล่น จึงเรียกการแสดงรูปแบบนี้ว่าละครพันทาง ในบทละครเรื่องนี้ มีบทของพระยาแกรกซึ่งแสดงกระบวนรำลงสร้งตามจารีตของละครร่ำดั้งเดิม ขั้นตอนการรำลงสร้ง ได้แก่ 1) การอาบน้ำ 2) การประพรมเครื่องหอม 3) การแต่งกาย กระบวนทำรำประกอบไปด้วย 1) ท่าหลัก 2) ท่าขยาย 3) ท่าเชื่อม 4) ท่ารับ ผู้แสดงตัวพระแต่งกายยืนเครื่อง

ความเกี่ยวข้องกับไทยศึกษา: บทความนี้ศึกษาบทและกระบวนทำรำพระยาแกรกหลงสร้ง เนื้อเรื่องนำมาจากพงศาวดารเหนือและเปลี่ยนแปลงเป็นบทละครร่ำ แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของตำนานในรูปแบบการแสดง ละครร่ำเป็นการแสดงดั้งเดิมของไทย ทั้งบทละครและกระบวนทำรำเป็นศิลปะทางวรรณกรรม และนาฏกรรมที่อยู่ในวิถีไทยสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

บทสรุป: กระบวนทำรำพระยาแกรกหลงสร้งสอดคล้องกับตัวบท แสดงให้เห็นลักษณะบทละครพงศาวดาร ซึ่งอยู่ในระยะเริ่มต้นของละครพันทาง และกระบวนทำรำที่มีลักษณะผสมของละครหลายชนิดแต่นับลักษณะ ละครแบบหลวงที่ประณีตงดงาม

คำสำคัญ: พระยาแกรก; บทลงสร้ง; กระบวนทำรำ; ละครพันทาง

♦ บทนำ (Introduction) ♦

เรื่องพระยาแกรกเป็นตำนานอยู่ในพงศาวดารเหนือ บางแห่งเรียกพระราชพงศาวดารเหนือ เป็นตำนานที่เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับบ้านเมืองตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา พระวิเชียรปรีชา (น้อย) ได้เรียบเรียงไว้เมื่อ พ.ศ. 2350 ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคลซึ่งต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงเป็นแม่กองชำระรวบรวม เรียบเรียงหนังสือจดคำบอกเล่าครั้งกรุงเก่าที่เห็นว่ามีเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองเหนือ พิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2412 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดัดตนฉบับที่มีในหอพระสมุดมีบานแพนก ดังนี้

ข้าพระพุทธเจ้า พระวิเชียรปรีชาน้อยเจ้ากรมราชบัณฑิตยขวา ได้รับพระราชทาน เรียงเรื่องสยามราชพงศาวดารเมืองเหนือ ตั้งแต่บาธรรมราชสร้างเมืองสัชชนาโลย เมืองสุวรรณโลกได้เสวยราชสมบัติ ทรงพระนามพระเจ้าธรรมราชาธิราช เป็นลำดับลงมา จนถึงพระเจ้าอู่ทองสร้างกรุงศรีอยุธยาโบราณราชธานี โดยกำลังสติปัญญาสักกานุรูปอนน้อย ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ

(Fine Arts Department, 1958, p. ก)

เนื้อเรื่องพระยาแกรกในพงศาวดารเหนือมีว่า พระยาโคตรตะบองครองราชสมบัติอยู่ ณ วัดเดิม ริมเกาะหนองโสน พระองค์ทรงอำนาจมาก ต่อมาใครทำนายว่าผู้มีบุญจะมาบังเกิดในเมืองนี้ พระยาโคตรตะบอง จึงสั่งให้จับหญิงมีครรภ์ทุกคนฆ่าเสีย ครั้นนานมาใครทูลว่าผู้มีบุญเกิดแล้ว พระยาโคตรตะบอง สั่งให้นำทารกทั้งหมดมาลอกเสียให้สิ้น แต่ทารกผู้หนึ่งถูกไฟลอกแต่ไม่ตายด้วยเทวดารักษาอยู่ รุ่งเช้าสมณรูปหนึ่งไปบิณฑบาตพบทารกจึงนำมาเลี้ยงไว้

ครั้นอยู่มาราชกุมารเล่าลือกันเรื่องใครทำนายว่าผู้มีบุญจะมา ก็ไกลהלแตกตื่นจะไปดูผู้มีบุญ พระยาโคตรตะบองจึงตรัสแก่เสนาบดีว่า ถ้าเดินมาจะสู้ ถ้าหะมาจะหนี ทารกที่ถูกเพลิงลอกขณะนั้นอายุได้ 17 ปี อยู่ที่วัดโพธิ์ผีให้ ก็ถัดตัวไปเพื่อไปดูผู้มีบุญ พระอินทร์แปลงลงมาเป็นคนชรารุงมา มาถึงที่เด็กหนุ่มผู้นั้น อยู่แล้วถามเด็กหนุ่มว่าจะไปไหน เด็กหนุ่มตอบว่าจะไปดูผู้มีบุญ คนชราจึงว่าถัดไปเมื่อไรจะถึง ขอฝากม้าไว้ก่อน ถ้าหิวก็ให้กินข้าวในแฟ้มได้ (แฟ้ม หมายถึง ภาชนะชนิดหนึ่ง สานด้วยไม้ไผ่หรือหวาย ใช้ใส่เสบียง) แล้วชายชราก็จากไป เด็กหนุ่มไม่รู้ว่ตนนั้นเป็นผู้มีบุญ คอยอยู่นานไม่เห็นชายชรากลับมาจึงเปิดแฟ้มหยิบ

ของกิน เนื่องจากเป็นอาหารทิพย์ก็มีกำลังขึ้น เห็นน้ำมันในขวดก็นำมาทาตัว แขนขาที่โพลองงออยู่นั้นก็เหยียดออกได้ บาดแผลหายไปจนสิ้น เมื่อเห็นเครื่องกุธภัณฑ์ก็รู้ว่าตนนั้นเองเป็นผู้มีบุญจึงสวมเครื่องกุธภัณฑ์แล้วขึ้นหลังม้าเหาะไป พระยาโคตรตะบองแลเห็นก็ตกใจ หยิบตะบองขว้างไปแต่ไม่ถูกเด็กหนุ่ม ตะบองไปตกที่เมืองล้านช้าง พระยาโคตรตะบองหนีไป เด็กหนุ่มผู้มีบุญคือพระยาแกรกได้ครองราชสมบัติ มีพระนามว่าสินธพอมรินทร์ บ้านเมืองและราษฎรร่มเย็นเป็นสุขยิ่ง

พระยาโคตรตะบองตามตะบองไปถึงเมืองล้านช้าง เจ้าเมืองซื้อสังจนาหะกลัวบุญญาธิการพระยาโคตรตะบอง จึงยกพระธิดาให้เป็นอัครมเหสี แต่ต่อมาเกรงว่าจะเป็นขบถจึงคิดฆ่าเสีย ออกอุบายให้พระธิดาไปลงถามว่าทำอย่างไรจึงจะตาย นางอ้อนวอนถามพระยาโคตรตะบองผู้สามีหลายครั้ง พระยาโคตรตะบองบอกว่าไม่มีอาวุธใดสังหารได้นอกจากใช้ไม้เสียบทวารหนัก พระยาสังจนาหะจึงสั่งเสนาบดีให้ทำจับหลักไว้ที่พระบงคน ตั้งหอกขัดและทำสายใย ครั้นพระยาโคตรตะบองเข้าที่พระบงคนอุจจาระตกลงไปถูกสายใย หอกก็ลั่นขึ้นมาสวนทวารเข้าไป พระยาโคตรตะบองคิดว่าเสียรู้สตรีจึงหนีกลับเมือง พอเข้าเขตแดนก็สิ้นพระชนม์ เสนาบดีทูลพระเจ้าสินธพอมรินทร์ว่าพระยาโคตรตะบองมาสิ้นพระชนม์ที่หลังวัด พระเจ้าสินธพอมรินทร์สั่งให้จัดการศพ บริเวณที่ประทานเพลิงนั้นสถาปนาเป็นพระอารามขึ้นให้ชื่อว่าวัดศพรสวรรค์ (Fine Arts Department, 1958, p. 20 - 22)

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงนำเนื้อเรื่องพระยาแกรกในพงศาวดารเหนือมาทรงพระนิพนธ์เป็นบทละครร่ำ เมื่อรัตนโกสินทร์ศก 128 (พ.ศ. 2452) บทลงสรอยู่ในตอนที่พระอินทร์ลงมาประทานของวิเศษให้พระยาแกรกซึ่งเดิมมีรูปร่างอัปลักษณ์ เมื่อพระยาแกรกสรรสร้างด้วยน้ำทิพย์และทรงเครื่องจึงกลายเป็นบุรุษรูปงาม

กระบวนทำรำพระยาแกรกลงสรปัจจุบันไม่ปรากฏแพร่หลาย ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญของการแสดงชุดนี้และเกรงว่าจะสูญหายไป จึงสนใจที่จะศึกษาบทพระนิพนธ์พระยาแกรกลงสรของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ซึ่งเป็นบทละครร่ำ ตลอดจนศึกษากลวิธีและกระบวนทำรำชุดพระยาแกรกลงสร ซึ่งเห็นลักษณะละครพื้นทางในยุคแรก เพื่อฟื้นฟูกระบวนทำรำที่ใกล้สูญหายไปคงอยู่และยังเป็นเอกสารอ้างอิงทางวิชาการสำหรับผู้สนใจศึกษากระบวนรำลงสรได้

วัตถุประสงค์การศึกษา (Research objective)

1. ศึกษาบทละครพื้นทางยุคแรกของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ผ่านบทพระยาแกรกกลางสง
2. วิเคราะห์ลักษณะกระบวนท่ารำละครพื้นทางยุคแรกของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ผ่านกระบวนท่ารำพระยาแกรกกลางสง

ขอบเขตการวิจัย (Scope of the Study)

1. ขอบเขตด้านประชากร งานวิจัยนี้สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิด้านวรรณกรรม ด้านนาฏศิลป์ไทย และด้านดุริยางค์ไทย
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาบทพระยาแกรกกลางสง พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ และวิเคราะห์ลักษณะกระบวนท่ารำพระยาแกรกกลางสง

การทบทวนวรรณกรรม (Literature Review)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่าเรื่องประวัติของพระยาแกรก กระบวนรำกลางสง และลักษณะละครพื้นทางของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ มีการศึกษาดังนี้คือ

ประวัติของพระยาแกรก ได้แก่

1. สุจิตต์ วงษ์เทศ (Wongthet, 2017) เขียนเรื่อง “‘พระยาแกรก’ สัญลักษณ์พุทธเถรวาท ชัดแย้งพราหมณ์และมหายาน” ใน *มติชนสุดสัปดาห์* (ออนไลน์) เผยแพร่ 27 กุมภาพันธ์ 2560 ว่า พระยาแกรกเป็นสัญลักษณ์ของผู้นับถือศาสนาพุทธเถรวาทจากลังกาที่แผ่เข้ามาใหม่ จากนั้นจึงปะทะขัดแย้งจนมีอำนาจเหนือพราหมณ์กับพุทธมหายานที่มีมาก่อน
2. ชัย เรื่องศิลป์ (Rueangsin, 2002) กล่าวถึงพระยาแกรก ในหนังสือ *ประวัติศาสตร์สมัย พ.ศ. 2352 - 2453* ด้านสังคม ว่า พระยาแกรกเป็นบุคคลร่วมสมัยกับพ่อขุนผาเมือง และเชื่อว่าพระยาแกรกได้รับพระขรรค์ไชยศรีจากพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งสร้างพระแสงขรรค์ไชยศรีหลายเล่ม ประทานแก่เจ้าประเทศราชและเจ้าเมืองต่าง ๆ เพื่อแสดงศักดานุภาพของพระองค์

กระบวนรำลงสร้ง ได้แก่

1. กฤษณะ สายสุนีย์ (Saisunee, 2020) ศึกษาเรื่อง “กลวิธีและกระบวนทำรำอาบน้ำแต่งตัวของตัวละครเอกฝ่ายชาย ในการแสดงละครเรื่องเงาะป่า” วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ศึกษากระบวนทำรำลงสร้งโทนของ ฮเนา และกระบวนทำรำลงสร้งมอญของ ชมพลา พ.ศ. 2562

2. วรณพินี สุขสม (Sooksom, 2002) ศึกษาเรื่อง “ลงสร้งโทน: กระบวนทำรำในการแสดงละครในเรื่องอิเหนา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชานาฏศิลป์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของการรำลงสร้ง โดยเลือกศึกษาการรำลงสร้งโทนของปันหยี รำลงสร้งโทนสี่กั๊กรี และรำลงสร้งโทนของอิเหนา พ.ศ. 2545

ลักษณะละครพันทางของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

1. รักพงษ์ ธรรมพสุณา (Thummapussana, 2001) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการแสดงละครพันทางของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ว่า นำเอาลักษณะการแสดงมาจากการแสดงที่มีอยู่ก่อน และการแสดงร่วมสมัยหลายประเภทมาประยุกต์ใช้ในการแสดงของพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากละครนอก ละครใน ละครผสมสามัคคี และละครดึกดำบรรพ์

2. สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (Virunrak, 2010) กล่าวว่า ลักษณะเด่นของละครพันทางของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ คือ เรื่องนำมาจากพงศาวดาร ตำนาน หรือวรรณคดีไทย แสดงต่อเนื่องหลายตอนจบ เครื่องแต่งกายตัวพระยืนเครื่อง แบบละครรำ ตัวนางแต่งกายเลียนแบบชนชาติ กระบวนรำมีรำเดี่ยว ลงสร้งทรงเครื่อง ชมสวน ตรวจพล ดนตรีใช้วงปี่พาทย์ มีการบรรเลงเพลงออกภาษา

3. เสาวณิต วิงวอน (Vingvorn, 2012) กล่าวว่า ละครพันทางของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ นำเอารูปแบบการแต่งกายเลียนแบบต่างชาติ และเพลงออกภาษามาจากละครเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง แต่ทำรำเป็นแบบฉบับของเจ้าจอมมารดาเขียน พระมารดาของพระองค์ ในระยะแรก ๆ ใช้ผู้แสดงเป็นผู้หญิงล้วน สร้างฉากประกอบ และตัดต่อบทเป็นฉากเป็นตอนด้วย

ผู้วิจัยพบว่ยังไม่ม้งานวิจัยใดศึกษาบทละครรำเรื่องพระยาแกรก ตอนพระยาแกรกลงสร้ง และกระบวนทำรำพระยาแกรกลงสร้งมาก่อน แต่วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมีประโยชน์ต่อการวิเคราะห์บทความของผู้วิจัยได้เป็นอย่างดี

ระเบียบวิธีวิจัย (Methodology)

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1. ผู้ถ่ายทอดกระบวนการทำรำพระยาแกรกหลงสร้ง ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง โดยเลือกจากผู้ที่มีประสบการณ์เคยได้รับถ่ายทอดกระบวนการทำรำชุดพระยาแกรกหลงสร้งนี้โดยตรง 2. ผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านวรรณกรรม นาฏศิลป์ไทย และดุริยางค์ไทย โดยกำหนดคุณสมบัติต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ทางด้านวรรณกรรม นาฏศิลป์ไทย และดุริยางค์ไทย และได้รับการยอมรับไม่น้อยกว่า 20 ปี 3. เอกสารตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จำนวน 7 เรื่อง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยผู้วิจัยใช้วิธีการบันทึกเสียงระหว่าง การสัมภาษณ์ และนำคำสัมภาษณ์มาเรียบเรียงเป็นลายลักษณ์อักษร แล้วนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

บทความนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร และเชิงปฏิบัติการ มีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. ศึกษาเรื่องตำนานพระยาแกรก และบทละครรำเรื่องพระยาแกรก ตอน พระยาแกรกหลงสร้ง
2. รับการถ่ายทอดกระบวนการทำรำพระยาแกรกหลงสร้ง
3. นำเสนอผลการศึกษาด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์
4. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ (Definitions of terms)

ละครพันทางยุคแรก หมายถึง ละครของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ที่นำเรื่อง จากตำนาน นิทานพื้นบ้าน รวมไปถึงพงศาวดารมาแสดงเป็นละครรำ โดยระยะแรกเป็นเรื่องของชนชาติไทย ที่มีเรื่องของชนต่างชาติปนบ้าง ไม่ได้แสดงเรื่องต่างชาติทั้งเรื่อง

ละครรำ เป็นการแสดงเรื่องราวติดต่อกันด้วยการรำให้เข้ากับบท มีดนตรี และการขับร้องประกอบ สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายไว้ว่า “ละครรำ” เดิมเรียก “ละคร” เพิ่งเรียกว่าละครรำ เมื่อมีละครพูดกับละครร้องเกิดขึ้นในรัชกาลที่ 5 ละครรำของไทยมี 3 อย่าง คือละครชาตรี ละครนอก และ ละครใน ละครทั้ง 3 อย่างนี้มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา (Damrong Rachanuphab, 1963, p. 1) ภายหลัง ได้มีละครรำรูปแบบใหม่เกิดขึ้นในรัชกาลที่ 4 พัฒนาจนสมบูรณ์ในรัชการที่ 5 อีก 3 อย่าง คือ ละครเสภา

ละครพันทาง และละครตีกีดำบรรพ์ (Vingvorn, 2012, p. 97) ดังนั้นในงานวิจัยเรื่องนี้ แบ่งละครจำออกเป็น 2 ประเภท ประเภทที่ 1 คือละครจำแบบดั้งเดิม ได้แก่ ละครชาตรี ละครนอก และละครใน ประเภทที่ 2 คือละครจำที่ปรับปรุงใหม่ ได้แก่ ละครเสภา ละครพันทาง และละครตีกีดำบรรพ์

ละครนอกแบบหลวง สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายไว้ว่า ละครผู้หญิงของหลวง เล่นละครนอกในสมัยรัชกาลที่ 2 โดยพระองค์ทรงเลือกเรื่องละครนอกเฉพาะตอนมาทรงพระราชนิพนธ์ บทใหม่ให้ละครหลวงเล่น เรียกว่าพระราชนิพนธ์ละครนอก แต่กระบวนที่เล่นละครทรงแก้ไขทั้งวิธีร้องและวิธีรำ ให้ไม่เหมือนละครนอกที่ผู้ชายเล่น กระบวนการแสดงแบบนี้เรียกว่าละครนอกแบบหลวง ซึ่งละครผู้มีบรรดาศักดิ์ถือเอาเป็นแบบอย่างต่อมา (Damrong Rachanuphab, 1963, p. 98)

ผลการศึกษา (Result)

1. บทละครจำเรื่องพระยาแกรก

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงพระนิพนธ์บทละครเรื่องพระยาแกรกโดยทรงเรียกว่า “บทละครจำ” ทรงใช้พระนามแฝงว่า “ประเสริฐอักษร” เริ่มเรื่องตั้งแต่พระยาโคตรบองครองกรุงวัดเดิมจนถึงพระยาโคตรบองสิ้นพระชนม์ บทละครแบ่งออกเป็น 8 ชุด (องค์) มีกำหนดให้ปิดเปิดมาจนเมื่อจบแต่ละชุด ชื่อชุดซึ่งเล่นคำคล้องจองกันบอกถึงใจความสำคัญตอนนั้น ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของบทละครที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงพระนิพนธ์ ชื่อชุดในละครเรื่องพระยาแกรกมีดังนี้ ชุดที่ 1 พิฆาฏมารดา ชุดที่ 2 คลอกทารก ชุดที่ 3 หมกป่าช้า ชุดที่ 4 มหาชนตืน ชุดที่ 5 ชื่นชมบารมี ชุดที่ 6 หนีตามตรบอง ชุดที่ 7 ต้องหอกยนต์ ชุดที่ 8 ชนมาสัญ บรรจุเพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ มีคำอธิบายฉาก และบอกว่าฉากนั้นมีตัวละครใดบ้าง

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงพระนิพนธ์บทละครจำไว้ 3 ลักษณะคือ บทละครนอกแบบหลวง บทละครเสภา และบทละครพันทาง สำหรับแสดงละครรูปแบบต่างกัน ในระยะแรกพระองค์ทรงเรียกบทละครที่นำเรื่องมาจากพงศาวดารไทยซึ่งเกี่ยวข้องกับชนชาติต่าง ๆ ว่า “บทละครพงศาวดาร” ในส่วนที่กล่าวถึงชนชาติไทยทรงใช้เพลงสำเนียงไทย ผู้แสดงแต่งกายยืนเครื่อง และกระบวนรำเหมือนละครแบบหลวง ในส่วนที่กล่าวถึงชนชาติอื่นจึงใช้เพลงออกภาษา ไม่ได้ออกภาษาตลอดทั้งเรื่อง ลักษณะเช่นนี้จึงมีทั้งรูปแบบละครนอกแบบหลวง และละครพันทางผสมกันอยู่ในเรื่องเดียวกัน ตัวอย่างบทละครแบบนี้ เช่น ท้าวเทพกระษัตรี คุณหญิงโม พระยาจักรีโรงฆ้องไปตีกรุงกัมพูชา รวมทั้งเรื่องพระยาแกรกด้วย

พระยาแกรกกลางสร้อยอยู่ในบทละครเรื่องพระยาแกรก ตอนมหาชนต้น แสดงกระบวนทำรำอวดฝีมือของตัวละครเอกคือพระยาแกรก พระยาแกรกเกิด ณ กรุงวัดเดิม ใกล้เขตหนองโสน กรมศิลปากรได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัดเดิม และหนองโสนไว้ในหนังสือเรื่องกรุงเก่าว่า วัดเดิม เป็นที่ตั้งของกรุงศรีอยุธยา (เมืองเก่า) พื้นที่อยู่บริเวณวัดสมณโกษ วัดกุฎีดาว และวัดศรีอยุธยา อยู่ปากตะวันออกของกรุงเทพทวารวดี (เมืองหลวงแห่งใหม่ที่พระเจ้าอู่ทองสถาปนาขึ้น) และยังให้ข้อมูลอีกว่า กรุงเทพทวารวดีตั้งอยู่ที่ตำบลหนองโสน ซึ่งเป็นแผ่นดินแหลมแห่งแม่น้ำลพบุรี ด้านเหนือ ใต้ ตะวันตกจดแม่น้ำ แต่ด้านตะวันออกเป็นพื้นดินเดียวกับกรุงศรีอยุธยา (Fine Arts Department, 2018, p. 20) ตรงกับข้อมูลของกองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรมที่ว่าหนองโสนเป็นพื้นที่สำคัญหนึ่งของตัวเมืองกรุงศรีอยุธยา จุดก่อกำเนิดราชธานีสมัยแรกเริ่ม มีซากโบราณสถานหลายแห่ง (Editorial team of Art and Culture Magazine, 2023) ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าพระยาแกรกเป็นตัวละครเชื้อชาติไทยเกิดที่บริเวณกรุงศรีอยุธยา

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงบรรจุเพลงร้อง บทพระยาแกรกกลางสร้อยว่า “ลงสรลงแขกรับดนตรี” เหตุที่ตัวละครพระยาแกรกสามารถใช้เพลงลงสรลงแขกได้ทั้ง ๆ ที่เป็นชนชาติไทยนั้นตรงกับข้อมูลที่รักษพงศ์ ธรรมมุสนา ได้ศึกษาบทละครรำพระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์แล้วว่า การใช้เพลงร้อง ตัวละครไทยจะไม่กำหนดเพลงภาษาที่แน่นอน กล่าวคือ สามารถใช้เพลงใดก็ได้ ยกเว้นเพลงที่มีสำเนียงตรงกับตัวละครภาษาที่อยู่ในชุด (องค์) เดียวกันหรือเรื่องเดียวกัน เช่น บทละครเรื่องพระยาร่วง สามารถใช้เพลงใดก็ได้กับบทร้องที่กล่าวถึงพระยาร่วง เช่น ร้องร้าย รื้อ โอโสม เชื้อ ฯลฯ หรือใช้เพลงสำเนียงภาษาต่าง ๆ เช่น ฝรั่งเศสเยอรมัน ฝรั่งเศสแท้ แขกต๋อยหม้อ แขกหนัง ก็ได้ แต่ไม่ใช่เพลงสำเนียงภาษาจีน ลาว เขมร มอญ กับพระยาร่วงเพราะมีชนชาติเหล่านี้อยู่ในบทละครนี้ ดังนั้นพระยาแกรกซึ่งเป็นชนชาติไทยอาจใช้ลงสรลงแขกได้แต่จะไม่ใช้เพลงสำเนียงลาวเพราะมีชนชาตินี้อยู่ในชุด (องค์) ส่วนท้ายของเรื่อง (Thummapussana, 2001, p. 183)

ตัวอย่างการบรรจุเพลงที่ไม่ตรงกับเชื้อชาติของตัวละครในเรื่องอื่น เช่น ในเรื่อง *สังข์ทอง* พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนพระสังข์ตีกลี พระสังข์ได้รำลงสรก่อนที่จะออกไปตีกลี โดยใช้เพลงลงสรมอญ วรรณพินิจ สุขสม ได้ให้ข้อมูลไว้ว่า เพลงลงสรมอญเป็นเพลงที่ใช้ได้กับการรำทั่วไป ไม่จำเพาะจะต้องเป็นละครพันทาง ส่วนชื่อที่เรียกว่าลงสรมอญเป็นชื่อที่มีความหมายถึงชื่อเพลงเท่านั้น (Sooksom, 2002, p. 2) ซึ่งตรงกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ รศ.ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ์ ศิลปินแห่งชาติ ท่านกล่าวว่าเพลงลงสรมอญนี้ใช้สำหรับละครนอก เช่น ตัวละครพระสังข์ ต่อมาได้ใช้กับนางกนิรีในละครเรื่องมโนห์รา ของกรมศิลปากร ส่วนตัวละครพระยาน้อยนั้นอาจารย์ปราณี สำราญวงศ์ได้ประดิษฐ์ขึ้นภายหลัง เพราะเห็นว่าตัวละครมีเชื้อชาติตรงกับสำเนียงเพลง (S. Chansuwan, personal interview, January 28, 2024)

ในขณะนี้ไม่พบหลักฐานว่านำละครพื้นทางของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ที่มีตัวละครชนชาติไทย มาจัดแสดงในยุคของกรมศิลปากร เมื่อพิจารณาจากบทละครเรื่อง พระราชพงษาวดารกรุงทวารวดี⁴ ในบทของตัวละครพระรามเดโช เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ใช้เพลงสำเนียงลาว เช่น ลาวครวญ ลาวพุงดำ ซึ่งตัวละครพระรามเดโชไม่ได้เป็นชนชาติลาว จากการสัมภาษณ์ รศ.ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง ท่านได้ให้ความเห็นว่า เพลงที่บรรจุเป็นเพียงสำเนียงและหน้าทับเท่านั้น ไม่ได้เป็นตัวบอกเชื้อชาติของตัวละคร เพราะฉะนั้นท่ารำก็เป็นไปตามจารีตของละครรำ ไม่จำเป็นต้องรำออกภาษาเหมือนชื่อเพลง (S. Chansuwan, personal interview, May 31, 2024) สอดคล้องกับกระบวนท่ารำพระยาแกรกกลองสร่ง ที่บรรจุเพลงลงสร่งแขกซึ่งเป็นเพียงสำเนียงของเพลงเท่านั้น ตัวละครไม่ต้องรำออกภาษา กระบวนท่ารำนี้นครูลมุล ยมะคุปต์ ได้รับการถ่ายทอดจากเจ้าจอมมารดาเขียน และนำมาถ่ายทอดให้ลูกศิษย์คือ ครูอุดม กุลเมธพนธ์ (อังศุธร) และ รศ.ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ (S. Chansuwan, personal interview, January 28, 2024) เพราะฉะนั้นกระบวนท่ารำชุดนี้ยึดถือปฏิบัติตามหลักจารีตที่ถูกสืบทอดมา

บทพระยาแกรกกลองสร่ง พระนิพนธ์กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ สะกตคำตามต้นฉบับ มีดังนี้

ลงสร่งแขกรับดนตรี ๑ วักน้ำทิพย์, กระจ่อมทอง, ลองลูบกาย ร่วงกระเซ็น, เย็นสบาย, หายซ่อนไข้ ไทรมสุคนธ์, ปนทิพย์, สุมาลัย ขึ้นหัวใจ, สมถวิล, สิ้นคราย สรวมสอด, สนับเพล, เฉลตา นุ่งภูษา, สุวรรณเลิศ, เฉิดฉาย รัตพัตร, รัตพระองค์, พรณระวาย พิเศษชาย, ไหวเยยบาย, ทาบชายแครง สอององค์, สอดทรง, พระกรน้อย กรองคอสร้อย, อินทนู, ประเสริฐแสง สายสังวาล, นพรัตน์, จำรัสแรง ทับทรงแฝง, พาหุรัต, จินดา ทองกร, แก้วก่อง, ทองแกม อามรงค์, งามแอร่ม, หัตถา กระหมวดมุ่น, เมามณี, ศรีจุฬา เสียบจุฬา, มณีรัต, ะนามัย ลองปรีด, ผัดหน้า, โศภาคุด สรววมกฎ, กองเพชร, เม็ดใหญ่ ขึ้นชม, โทมณัส, ทัดดอกไม้ จับพระขรรค์, สหทัย, ไคลคลา ฯ 10 คำ รำ บาทสกุณี ฤๅเสมอ

(Prasert Akson, 1909, p. 12)

คาดว่าเพลงลงสร่งแขกที่มีรับดนตรีอาจสูญหายไป จากการสัมภาษณ์อาจารย์ไชยยะ ทางมีศรีผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านดุริยางค์ศิลป์ไทยพบว่าปัจจุบันไม่พบการบรรเลงเพลงลงสร่งแขกรับดนตรี หรือเรียกอีกอย่างว่าไม่มีทางเครื่อง มีแต่ทางร้องเท่านั้น (C. Tangmeesri, personal interview, November 15, 2023) สมภาพ

⁴ สะกตชื่อเรื่องตามต้นฉบับ

ดวงไกลถิ่น ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเพลงลงทรงแขกไว้ว่า ลงทรงแขกนี้ครูมนตรี ตราโมทเป็นผู้แต่ง ส่วนท่อนสร้อยที่เป็นสำเนียงแขกนั้นครูลมูล ยมะคุปต์ เป็นผู้ให้ไว้ (Duangklaithin, 2007, p. 89) ทำให้กลิ่นอายของเพลงเปลี่ยนไป

บทที่ปรับเปลี่ยนเพิ่มท่อนสร้อยที่เป็นสำเนียงแขก สร้อยเป็นเนื้อร้องสลับกับเนื้อเพลงหลัก เพื่อให้ไพเราะและมีกระบวนรำมากขึ้น โดยจะร้องสร้อยทุก 1 บท (ยกเว้นบทสุดท้าย) คำร้องสร้อยมี 2 ท่อน ดังนี้

ท่อนที่ 1 ร้องว่า “กะมิน้อตรง น้อตรงเว้ เเห่ เอ้ กะมิน้อตรง อะเดะปะปัง ปะปัง มะนิมา”

ท่อนที่ 2 ร้องว่า “กะมีย้อระมา ย้อระมาเว้ เเห่ เอ้ กะมีย้อระมา อะเดะปะปัง ปะปัง มะนิมา” โดยจะร้องสลับกันไป

บทที่ปรับเปลี่ยนดังนี้

ร้องเพลง ลงทรงแขก

วิกน้ำทิพย์ กระออมทอง ลงลงลูกกาย	ร่วงกระเซ็น เย็นสบาย หายซ่อนไข
โชมสุคนธ์ ปณทิพย์ สุมาลัย	ชื่นหัวใจ สมถวิล ลี้นระคาย
(สร้อย 1) กะมิน้อตรง น้อตรงเว้ เเห่ เอ้ กะมิน้อตรง อะเดะปะปัง ปะปัง มะนิมา	
สวมสอด สนับเพลลา เฉลาตา	นุ่งภูษา สุวรรณเลิศ เฉิดฉาย
รัตพัสตร์ รัตพระองค์ พรพรรณราย	พิศะชาย ไทวยะยาบ ทาบชายแครง
(สร้อย 2) กะมีย้อระมา ย้อระมาเว้ เเห่ เอ้ กะมีย้อระมา อะเดะปะปัง ปะปัง มะนิมา	
สะอากองค์ สอดทรง พระกรน้อย	กรองคอสร้อย อินทรธนู ประเสริฐแสง
สายสังวาล นพรัตน์ จรัสแสง	ทับทรวงแผลง พาหุรัด จินดา
(สร้อย 1) กะมิน้อตรง น้อตรงเว้ เเห่ เอ้ กะมิน้อตรง อะเดะปะปัง ปะปัง มะนิมา	
ทองกร แก้วก่อง ทองแกม	อำมรงค์ งามแอร่ม หัตถา
กระหมวดมุ่น เมาลี ศรีจุฬา	เสียบจุฬา มณีรัต- นามัย
(สร้อย 2) กะมีย้อระมา ย้อระมาเว้ เเห่ เอ้ กะมีย้อระมา อะเดะปะปัง ปะปัง มะนิมา	
ลองปรัด ผัดหน้า โสภาผุด	สวมมงกุฏ กองเพชร เม็ดใหญ่
ชื่นชม โสมนัส ทัดดอกไม้	จับพระขรรค์ สหัสสนัยน์ ไคลคลา

- ปี่พาทย์ทำเพลงเสมอ -

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงนำแนวคิดและลักษณะเด่นของละครแต่ละประเภท มาประยุกต์ใช้ และผสมผสานกันอย่างลงตัว โดยทรงนำการดำเนินเรื่องรวดเร็ว มีสอดแทรกบทตลกขบขัน บ้างเล็กน้อยจากละครนอก ตัวละครเอกตัวพระแต่งกายยืนเครื่อง เพลงร้องและดนตรีไพเราะ กระบวนทำ รำงดงาม รำວตฝีมือของตัวละครเอกจากละครใน นำเรื่องเกี่ยวกับเชื้อชาติ มีเพลงออกภาษาสำเนียงต่าง ๆ จากละครของเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง เนื้อเรื่องแบ่งเป็นชุดเป็นตอน และจัดฉากแบบละครดึกดำบรรพ์ ทำให้เกิดรูปแบบการแสดงละครพันทางที่เป็นแบบเฉพาะของพระองค์ขึ้น บทละครรำเรื่องพระยาแกรก มีลักษณะออกภาษาตามเชื้อชาติตัวละครในตอนช่วงหลังซึ่งมีตัวละครเชื้อชาติลาว จึงมีเพลงสำเนียงลาว เช่น สร้อยลาว ลาวพุงขาว ลาวพุงดำ ลาวกระแซ ลาวแพนน้อย ล่องน่านใหญ่ ไ้อลาว เป็นต้น ดังนั้น บทละครพงศาวดารที่ถือว่าเป็นบทละครพันทางในระยะแรกจึงมีลักษณะผสม ไม่ได้เป็นบทละครพันทาง ที่เป็นชาติต่าง ๆ ทั้งเรื่องเหมือนละครพันทางในสมัยต่อมา ยกตัวอย่าง บทพระยาแกรกลงสร้อยในตอน ที่ตัวละครเป็นชนชาติไทย ดังนั้นจึงไม่ได้มีลักษณะการออกภาษาอื่น

2. กระบวนทำรำพระยาแกรกลงสร้อย

กระบวนทำรำละครพันทางของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์มีความละเอียดประณีต อย่างละครหลวงเนื่องจากผู้ประดิษฐ์ทำรำคือเจ้าจอมมารดาเขียน ในรัชกาลที่ 4 พระมารดาของพระองค์ ซึ่งเป็นละครหลวงในรัชกาลที่ 4 เจ้าจอมมารดาเขียนได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่รำได้งดงาม โอกาสที่จัดแสดง ละครนั้นส่วนมากจะเป็นตามพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระองค์ เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรด้วยเสมอ (Thummapussana, 2001, p. 26) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เจ้าจอม มารดาเขียนพิถีพิถันประดิษฐ์ทำรำเป็นอย่างมาก โดยจะยึดตามแบบแผนละครรำแบบดั้งเดิมเป็นหลัก ทั้งทำรำตีบทในเพลงร้อง และทำรำในเพลงหน้าพาทย์

การสืบทอดกระบวนทำรำพระยาแกรกลงสร้อยสืบทอดมาเป็นลำดับ เริ่มตั้งแต่เจ้าจอมมารดาเขียน ในรัชกาลที่ 4 ผู้ประดิษฐ์ทำรำให้แก่คณะละครของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ท่านได้เข้ามาสอนเป็น ครูพิเศษในวังสวนกุหลาบ และได้้นำกระบวนทำรำในละครเรื่องพระยาแกรกมาถ่ายทอดให้ลูกศิษย์ละคร วังสวนกุหลาบ ขณะนั้นครูลมูล ยมะคุปต์ซึ่งเป็นตัวละครเอกของวังสวนกุหลาบได้รับถ่ายทอดกระบวนทำรำ ชุดนี้โดยตรงจากเจ้าจอมมารดาเขียน ต่อมาครูลมูล ยมะคุปต์ได้นำกระบวนทำรำพระยาแกรกลงสร้อยนี้ ถ่ายทอดให้ครูอุดม กุลเมธพันธ์ (อังศุร) และครูลมูล ยังได้ถ่ายทอดกระบวนทำรำชุดนี้ให้แก่ รศ.ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ โดยมีครูอุดม เป็นผู้ช่วยฝึกซ้อมทำรำ ต่อมาครูอุดม กุลเมธพันธ์ (อังศุร) ได้นำกระบวนทำรำ

พระยาแกรกลองสรไปถ่ายทอดให้ลูกศิษย์มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เพื่อแสดงในงานดนตรีสำหรับประชาชนประจำปีี่ 14 ครั้งที่ 23 เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2540 หลังจากนั้นก็ไม่ปรากฏว่านำการแสดงชุดนี้มาแสดงอีกเลย (S. Chansuwan, personal interview, January 28, 2024) ผู้วิจัยจึงเกรงว่ากระบวนท่ารำชุดนี้จะสูญหายไปจึงสนใจที่จะศึกษา และบันทึกกระบวนท่ารำชุดนี้ไว้เป็นเอกสารทางวิชาการเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาต่อไป

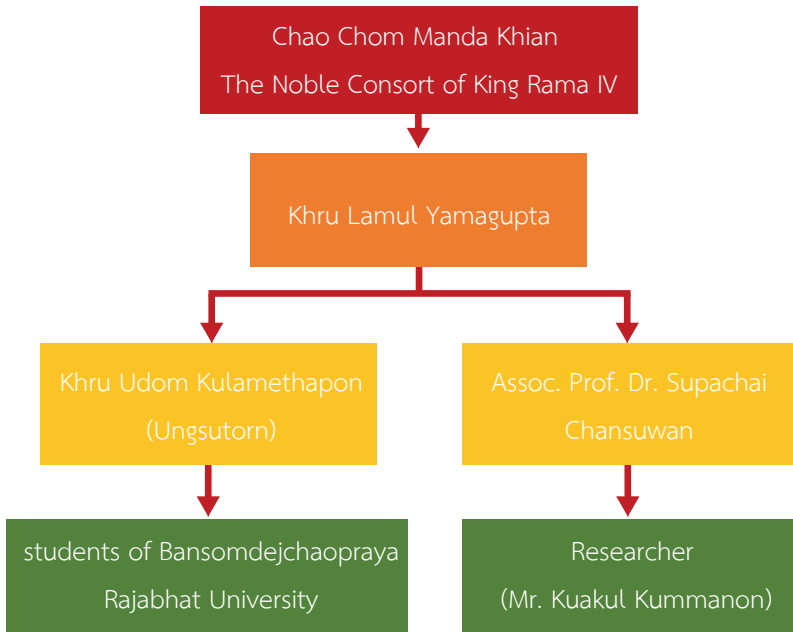

Figure 1: The diagram illustrates the sequence for receiving a broadcast of the Phraya Kraek bathing and dressing dance.

จากการวิเคราะห์ในแง่ของบทกระบวนท่ารำพระยาแกรกลองสรเป็นไปตามหลักของการรำลงสรในละครแบบดั้งเดิม จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูล และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ปรากฏข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการรำลงสร ดังนี้

วรรณพินี สุขสม (Sooksom, 2001, p. 3) กล่าวถึงขั้นตอนการรำลงสร่งว่า ขั้นตอนรำลงสร่งแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 เป็นขั้นตอนของการลงสร่ง (การอาบน้ำ) ขั้นตอนที่ 2 เป็นขั้นตอนของการทรงสุคนธ์ (การประพรมเครื่องหอม) และขั้นตอนที่ 3 เป็นขั้นตอนของการทรงเครื่อง (การแต่งกาย)

ขวัญใจ คงถาวร (Khongthawon, 2015, p. 37 - 38) กล่าวถึงกระบวนการท่าของการรำลงสร่งว่า กระบวนการรำลงสร่งประกอบไปด้วยท่าหลัก ท่าขยาย ท่าเชื่อม และท่ารับ 1. ท่าหลัก คือท่าที่ใช้สื่อความหมายของเครื่องแต่งกาย และเป็นท่าบอกกิริยาอาการของผู้แสดง 2. ท่าขยาย คือท่าที่ใช้ขยายคุณลักษณะของท่าหลัก 3. ท่าเชื่อม หรือท่าทำนองเอื้อน คือท่าที่เชื่อมระหว่างท่าหลักไปสู่ท่าขยายให้ต่อเนื่องสวยงาม และ 4. ท่ารับ เป็นท่ารับประกอบกับทำนองเพลงท้ายคำกลอน

ศุภชัย จันทรสุวรรณ (S. Chansuwan, personal interview, January 28, 2024) ให้สัมภาษณ์ถึงหลักการในการปฏิบัติท่าหลัก และตำแหน่งของมือในการรำลงสร่งว่า ทำนุ่งผ้าต้องจับมือขวา และยกเท้าขวาก่อน ท่าพับทรวงต้องจับขวาเข้าอก ตำแหน่งของมือท่ารำที่กล่าวถึงเครื่องทรง นิ้วชี้ของมือที่จับต้องชี้ไปที่เครื่องทรงชิ้นนั้น เช่น ท่าพับทรวง ท่าพาหุรัด ท่ากรองคอ เป็นต้น ท่ารำที่กล่าวถึงศิราภรณ์ ตำแหน่งมือต้องสูงกว่าปกติเล็กน้อย เพราะกล่าวถึงบนศีรษะ เช่น ท่าเพชรเม็ดใหญ่ที่ขยายคำวามงกฏ ตำแหน่งมือนั่งจะสูงกว่าวบนปกติเล็กน้อย

ข้อมูลทั้งหมดที่ได้กล่าวมานี้ตรงกับกระบวนการท่ารำพระยาแกรกลงสร่ง คือ แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ การลงสร่ง การทรงสุคนธ์ และการทรงเครื่อง

1. ขั้นตอนการลงสร่ง (การอาบน้ำ) ดังบทร้องที่ว่า

“วิกน้ำทิพย์กระออมทองลงลูบกาย”

คือการวิกน้ำจากกระออมขึ้นมาลูบกาย แตกต่างจากตัวละครอื่นที่ลงสร่งสาคร คือการตักน้ำจากชั้นสาครขึ้นมามาบ ลงสร่งสุหร่าย คือการอาบน้ำจากกลองฝักบัว หรือลงสร่งสนาน คือการลงอาบที่แหล่งน้ำธรรมชาติ

2. ขั้นตอนของการทรงสุคนธ์ (การประพรมเครื่องหอม) ดังบทร้องที่ว่า

“โสมสุคนธ์ปนทิพย์สุมาลัย”

คำว่าโสม หมายถึง เปียกทั่ว สุคนธ์ หมายถึง เครื่องหอม (Royal Institute, 2013) โสมสุคนธ์จึงหมายความว่า การทาเครื่องหอมให้เปียกทั่ว

3. ขั้นตอนของการทรงเครื่อง (การแต่งกาย) ยกตัวอย่างบทร้องที่ว่า

“สวมสอดสนับเพลาเฉลาตา นุ่งภูษาสุวรรณเลิศเฉิดฉาย”

การทรงเครื่องมีลำดับในการใส่ เรียงลำดับตามบทละคร ดังนี้

1. สนับเพลา 2. ภูษา 3. รัตพัสตร์ 4. ชายไหว 5. ชายแครง 6. พระกรน้อย (เสื่อ) 7. กรองคอ
8. อินทรธนู 9. สังวาล 10. ทับทรวง 11. พาหุรัด 12. ทองกร 13. อัมรงค์ (แหวน) 14. จูฬา (ปิ่น) 15. มงกุฏ

กระบวนท่ารำพระยาแกรกลองสรประกอบไปด้วยท่าหลัก ท่าขยาย ท่าเชื่อม และท่ารับ

1. ท่าหลัก คือท่าที่ใช้สื่อความหมายของเครื่องแต่งกาย และเป็นท่าบอกกิริยาอาการของผู้แสดง เช่น ท่าทับทรวง ท่าสังวาล ท่ามงกุฏ เป็นต้น

Figure 2: Dance step of crown gesture

2. ท่าขยาย คือท่าที่ใช้ขยายคุณลักษณะของท่าหลัก เช่น ท่าเฉิดฉาย ท่าจินดา ท่ารัตนามัย เป็นต้น

Figure 3: Dance step of being elegant gesture

Figure 4: Dance step of jewel gesture

3. ทำเชื่อม คือท่าทำนองเอื้อนที่จะเชื่อมระหว่างท่าหลักไปท่าขยาย โดยการแสดงชุดพระยาแกรก
ลงสรบรรจุเพลงลงสรแขกจะร้องเอื้อนว่า “พี่เอยน้องเอย” ยกตัวอย่างท่าเชื่อมดังนี้

Figure 5: Conjunction dance step sequence for placing down the hands gesture

Figure 6: Conjunction dance step sequence for string together gesture

4. ท่ารับ คือท่ารำประกอบกับทำนองร้องสร้อยท้ายบท

Figure 7: Additional dance step sequence 1

กระบวนรำท่าหลัก ท่าขยาย ท่าเชื่อมและท่ารับมีลักษณะเป็นไปตามละครรำแบบดั้งเดิม แม้ท่ารับจะปรับเปลี่ยนจากรับทำนองดนตรีเป็นสร้อยภาษาแขกเพื่อให้สอดคล้องกับชื่อ “ลงสรงแขก” แต่พระยาแกรกเป็นชนชาติไทย กระบวนท่ารำจึงยังคงอยู่ในลักษณะแบบจารีตเป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้ออกลีลาภาษาเต็มทีแบบพันทาง รศ.ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ์ กล่าวว่า กระบวนท่ารำพระยาแกรกลงสรงนี้ไม่ตีไหล่โย้ตัว อย่างละครพันทาง มีเพียงแค่กระท่ายไหล่เล็กน้อยในท่ารับทำนองสร้อยเท่านั้น (S. Chansuwan, personal interview, January 28, 2024) กระบวนท่ารำพระยาแกรกลงสรงนี้แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของละครพันทางของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ที่ยึดหลักจารีตละครรำดั้งเดิมไว้อย่างชัดเจน

ตัวละครพระยาแกรกแต่งกายยืนเครื่องตามจารีตละครรำ

Figure 8: The traditional costume of the male character

กระบวนท่ารำคงตามละครร่ำดั้งเดิมแบบหลวงซึ่งมีจาริตตายตัว เช่น ทำนุ่งผ้าต้องจับมือขวา และยกเท้าขวาก่อน ท่าทับทรวงต้องจับขวาเข้าอก เป็นต้น

Figure 9: Step of breastplate gesture

บทสรุปและอภิปราย (Conclusion and discussion)

พระยาแกรกกลางสรงเป็นกระบวนการแสดงในละครรำเรื่องพระยาแกรก ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ พระองค์ทรงพระนิพนธ์จากเรื่องในพงศาวดารเหนือเป็นกลอนบทละคร เนื้อเรื่องแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกตัวละครเป็นกลุ่มคนไทย ช่วงที่ 2 ตัวละครมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่น คือ ลาวด้วย เรื่องที่นำมาจากตำนานหรือพงศาวดารทรงเรียกว่า “ละครพงศาวดาร” ซึ่งต่อมาเมื่อเป็นเรื่องของชาติพันธุ์อื่น ๆ ทรงเรียกว่า “ละครพันทาง” ดังนั้นละครพงศาวดารซึ่งมีเรื่องออกภาษาบางส่วนจึงเป็นจุดเริ่มต้นของละครพันทางในเวลาต่อมา บทละครเรื่องพระยาแกรกซึ่งมีลักษณะเป็นละครพงศาวดาร แต่ทรงเรียกว่า “บทละครรำ” บทพระยาแกรกกลางสรงอยู่ในช่วงแรกซึ่งเป็นเรื่องของกลุ่มคนไทย กระบวนท่ารำพระยาแกรก กลางสรงจึงสอดคล้องกับบทกล่าวคือ เป็นตามจารีตละครรำดั้งเดิม ซึ่งมีขั้นตอนการรำกลางสรงได้แก่ (1) การอาบน้ำ (2) การประพรมเครื่องหอม (3) การแต่งกาย รำหน้าพาทย์ และการรำใช้บทประกอบด้วยท่าหลัก ท่าขยาย ท่าเชื่อม และท่ารับ ผู้แสดงตัวพระแต่งกายยืนเครื่อง

ผลการศึกษาข้างต้นสามารถอภิปรายต่อได้ว่าละครพันทางตามรูปแบบของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ มีเจ้าจอมมารดาเขียนเป็นผู้ถ่ายทอดท่ารำ เมื่อพิจารณาจากภูมิหลังเจ้าจอมมารดาเขียนซึ่งเป็นละครหลวงในรัชกาลที่ 4 ได้รับบทเป็นตัวเอก จนมีชื่อเรียกสืบมาว่า คุณเขียนอิเหนา จึงมีแนวทางการประดิษฐ์ท่ารำไปในทางละครหลวง หรือละครใน แม้จะมีลักษณะผสมผสานละครหลายแบบ แต่กระบวนท่าโดยส่วนรวมมีความประณีตละเอียดละไม มีหลักฐานปรากฏการคัดค้าน และไม่ยอมรับกระบวนท่ารำอย่างละครนอกตามแบบละครของเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง ในพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชทานกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ลงวันที่ 29 มกราคม รัตนโกสินทรศก 127 ความว่า

สวนดุสิต

วันที่ 29 มกราคม รัตนโกสินทรศก 127

กรมธนารักษ์

เธอรู้อยู่ว่าแม่เขียนแกมีขาววังเปนลูกศิษย์ไปทั้งนั้น ถ้าแกคอมเปลนประการใดลูกศิษย์
แกช่วยแกเสมอ บัดนี้ทราบว่าจะเกิดใครขึ้นอีก ฟังดูไม่แคลนอะไรเท่าเอาละครเจ้าพระยา
มหินทรมาเปนครู แต่พอออกชื่อเท่านั้นขาววังที่เปนศิษย์จะเห็นไม่ตีลังนำไปเสียแล้ว แต่
สังเกตดูคราวนี้ไม่ร้อนแรงแตกหักอย่างแต่ก่อน เพราะแกมีความปรารถนาที่จะหัดสำหรับ
ฉันดูเปนกำลัง ข้อที่คอมเปลนทางยุติ ว่าเธออดว่าเธอรำเปน อยากให้ฉันเรียกเธอมาตี
กระป๋องกับแกใครจะตีจะได้รู้

ความพอใจของฉันอยากให้เล่นด้วยกัน แกก็ยอมรับว่าความคิดเรื่องเล่นบทบาทแต่ง
โรตีมัก แกไม่เกี่ยวข้อโต้แย้ง เดียวนี้ไม่ยอมแต่เรื่องรำอย่างเดียว แต่ถ้าละครเจ้าพระยา
มหินทรมาเปนครู แกจะเปนร่วมกันไม่ได้ ดูก็เปนการเสียรศมีจริงอยู่บ้าง

เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าเธอจะทำทางพระราชนิเทศก็ทำได้ อย่างไรก็ดี จะเป็นที่พอใจมาก
ถ้าเป็นที่ขัดข้องเพราะในกับนอกขวางกันจะงดเล่นพงษาวดารไว้ เล่นอิเหนาเสียวันหนึ่ง
ก็ได้ พงษาวดารเล่นที่โรงเมื่อใดฉันจึงจะไปดู...

(Bidyalongkon, 1931, p. 8)

จากข้อความในพระราชหัตถเลขาฉบับนี้จะเห็นได้ว่าเจ้าจอมมารดาเขียนไม่ยอมรับทำรำอย่างละคร
นอกของละครเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรงมาเป็นแบบอย่างในการเล่นละครโดยเด็ดขาด อีกประการหนึ่ง
ที่ทำให้ละครของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์มีกระบวนทำรำที่ประณีตนั้นเป็นเพราะ
โอกาสที่จัดแสดงละครส่วนมากจะจัดแสดงตามพระบรมราชโองการพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว และพระองค์จะเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรด้วยเสมอ (Thummapussana, 2001, p. 26)
ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เจ้าจอมมารดาเขียนพิถีพิถันประดิษฐ์ทำรำเป็นอย่างมาก โดยทำรำจะยึดตามแบบแผน
ละครในลักษณะละครพันทางของท่านไม่ได้มีลักษณะของชนชาตินั้นตามความจริง อาศัยจินตนาการ
ที่เกิดจากการสังเกตเลียนแบบชนชาติต่าง ๆ แล้วนำเสนอผ่านการแสดงที่ผสมผสานกับศิลปะการแสดง
ของไทย (Thummapussana, 2001, p. 180) การรำลงทรงของพระยาแกรกจึงมีกระบวนทำรำประณีต
อย่างการรำลงทรงของละครใน และกระชับอย่างละครนอกแบบหลวง มีหลักฐานว่าคณะละคร
วังสวนกุหลาบเคยแสดงละครรำเรื่องพระยาแกรกทั้งเรื่อง และเจ้าจอมมารดาเขียนเป็นหนึ่งในคณะครูที่
เข้ามาถ่ายทอดทำรำ ท่านมีกลวิธีในการประดิษฐ์ทำรำได้งดงาม (Boonyachai, 2000, p. 36, p. 45)
ครุฑมุล ยมะคุปต์ซึ่งเป็นตัวละครเอกของวังสวนกุหลาบได้รับถ่ายทอดกระบวนทำรำต่าง ๆ ดังนั้นกระบวน
ทำรำพระยาแกรกลงทรงได้สืบทอดมายังวิทยาลัยนาฏศิลป์ ซึ่งต่อมาเป็นสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และ
ผู้วิจัยได้รับถ่ายทอดกระบวนทำรำนี้มาโดยลำดับ

Reference

- Bidyalongkon, HRH Prince. (1931). *Samnao Phraratchahatthalekha Phrabatsomdet Phra Chunlachomklao Chaoyuhua Thi mi Phraratchathan Krom Phra Narathippraphanphong* [Writings from King Rama IV to HRH Prince Narathippraphanphong]. Bangkok: Sophon phiphat thanakon Publishing.
- Boonyachai, P. (2000). *Lakhon Wang Suan Kulab* [The Dance Drama of Suan Kulab Palace]. Bangkok: The Department of Fine Arts.
- Damrong Rachanuphab, HRH Prince. (1963). *Tamnan Rueang I nao*. [History of Inao]. Bangkok: Phrachan Publishing.
- Duangklaithin, S. (2007). *Performance and Singing Methods for Laong Saong*. [Master's Thesis, Chulalongkorn University]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/13100>
- Editorial team of Art and Culture Magazine. (2023, August 25). *Nong Sano chut phop sang thaksinawat phuenthi samkhan yuk kamnoet Krung Sri Ayutthaya*. [Nong Sano Where the Auspicious Conch Was Founded, The Important Beginning Area of Ayuthaya]. Art and Culture Magazine. https://www.silpa-mag.com/history/article_115781.
- Fine Arts Department. (1958). *Phraratphongsawadan Nuea* [Thai Northern Chronicles]. N.P.: n.p..
- Fine Arts Department. (2018). *Rueang Krungkao*. [Story of the old city]. Bangkok: Rueankaeo printing.
- Khongthawon, K. (2015). Choreography Long song thon Suranagong: Royal Conservative dance Traditions. *Research and Development Journal Suan Sunandha Rajabhat University*, 7(3), 32 – 42. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/irdssru/article/view/214433>.
- Narathippraphanpong – Worawan Foundation. (1979). *Phra Prawat Lae Phonngan Khong Phrachao Borom Wong Thoe Krom Phra Narathippraphanphong* [Biography and Work of Prince Narathippraphanphong]. Bangkok: Saha Pracha Phanit Publishing.

- Prasert Aksorn. (1909). *Bot Lakhon Phongsawadan Nuea Rueang Phraya Kraek* [Drama Text of Thai Northern Chronicles: Phraya Kraek]. Bangkok: Sapphakit Publishing.
- Royal Institute. (2013). *Photchananukrom Chabap Ratchabandittayasathan BE 2556* [Dictionary of the Royal Institute, 2013 Edition]. Bangkok: Royal Institute.
- Rueangsin, C. (2002). *Prawattisat Thai Samai Phoso 2352 – 2453: Dan Sangkhom*. [History of Thailand from 1809 to 1950 : A Social Perspective. Bangkok: Sinlapabannakhan.
- Saisunee, K. (2020). *The Dance technique and choreography for the bathing and dressing dances of the male protagonists in the story of the drama Ngo pa*. [Master's Thesis, Bunditpatanasilapa Institute of Fine Arts]. https://apcbpi.com/km_detail.php?id=3760
- Sooksom, V. (2002). *Long Song Tone: Dance Patterns in Lakhon nai - Inao*. [Master's Thesis, Chulalongkorn University]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/5138>
- Thummapussana, R. (2001). *A Study of Bot Lahorn Ram by Prince Narathippraphanphong as Performing Literature*. [Master's Thesis, Chulalongkorn University]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/65942>
- Vingvorn, S. (2012). *Wannakhadi Kan Sadaeng* [Literature of Performing Art]. Bangkok: Sakdi Sopha printing.
- Virunrak, S. (2010). *Nattayasin Ratchakan Thi 5* [Thai Classical Dance in the Reign of King Rama V]. Bangkok: Otep. Publishing Lat Phrao.
- Wongthet, S. (2017, February 27). “*Phraya Kraek*” *sanyalak phut-Therawat khatyaeng Phram lae Mahayan*. [“Phraya Kraek” a symbol of Theravada Buddhism, conflicts with Brahmanism and Mahayana.]. *matichonweekly*. https://www.matichonweekly.com/culture/article_26245

ภาคผนวก (Appendix)

กำเนิดละครพันทางของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

ละครพันทางของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ มีกำเนิดจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างพระราชวังสวนดุสิต โปรดเกล้าฯ ให้ปลูกต้นไม้ดอกและต้นไม้ผลหลายชนิด ในบรรดาต้นไม้เหล่านั้นต้นลิ้นจี่ออกผลยากที่สุด มีพระราชดำรัสว่าถ้าลิ้นจี่มีลูกเมื่อใดจะทรงหาละครหม่อมหลวงตัวมาเล่นทำขวัญ ในปีนั้นเพ็ญลิ้นจี่ออกลูกเต็มต้น จึงมีพระราชดำรัสให้กรมหลวงสรรพาสัตถกิจไปตรัสบอกหม่อมหลวงตัวให้เตรียมละครไปเล่นทำขวัญต้นลิ้นจี่ เวลานั้นละครหม่อมหลวงตัวได้เลิกกิจการไปแล้ว มีพระราชดำรัสว่าต้องจัดให้มีขึ้นใหม่มีฉะนั้นจะไม่สมดังที่มีพระราชดำรัสโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมหลวงตัวควบคุมละครขึ้นอีกเป็นละครหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงช่วยหาตัวละครและทรงพระนิพนธ์บทละครพระลอตอนกลางสำหรับเล่นในคราวนั้น (ตอนต้น และตอนปลายทรงพระนิพนธ์เพิ่มภายหลัง) หม่อมหลวงตัวเป็นผู้ควบคุมเรื่องดนตรีและขับร้อง เจ้าจอมมารดาเขียนเป็นผู้ฝึกซ้อมทำรำ (Bidyalongkon, 1931, p. 92 – 93) การแสดงเรื่องพระลอครั้งนี้จับตอนตั้งแต่แสดงสงฆ์ เสียงน้ำจนถึงเข้าสวนเมืองสงฆ์ เป็นการแสดงถวายหน้าที่นั่งที่โรงละครหลวง ซึ่งปลูกขึ้นระหว่างพระที่นั่งอัมพรสถานกับพระที่นั่งอานามาศ พระลอตอนลงสงฆ์แต่งกายลักษณะแตกต่างกับละครรำแบบดั้งเดิมคือ เปลื้องเครื่องหนักรัดรูปอย่างละครแบบเดิมออกแล้วแต่งเครื่องถอดซึ่งเบาและหลวมกว่า นอกจากนี้ใช้เครื่องศิราภรณ์แบบกษัตริย์แต่ประดับมาลาการดอกไม้สด มีเพลงออกภาษาสำเนียงลาวผสมกับท้องเรื่อง ทำรำเป็นแบบฉบับของเจ้าจอมมารดาเขียน ต่อมากรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ได้ทรงนำพงศาวดารไทยมาทรงพระนิพนธ์เป็นบทละครรำหลายเรื่อง ตัวละครที่มีเชื้อชาติไทยใช้ทำรำแบบไทยชาติอื่นที่เกี่ยวข้องรำแบบ ออกภาษา เรียกบทว่าบทละครพงศาวดาร และเรียกลักษณะละครว่าละครพันทาง

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงพระนิพนธ์บทละครที่ทรงนำเนื้อหามาจากตำนานหรือพงศาวดาร และเล่นละครตามรูปแบบที่ต่อมาเรียกว่าละครพันทาง เรียงลำดับตามปีที่ทรงพระนิพนธ์โดยสะกดชื่อเรื่องตามต้นฉบับ ดังนี้

1. บทละครเรื่องพระลอตอนกลาง (พ.ศ. 2451)
2. บทละครเรื่องพระลอตอนต้น (พ.ศ. 2451)
3. บทละครเรื่องพระลอตอนท้าย (พ.ศ. 2451)
4. บทละครเรื่องท้าวเทพกระษัตรี (พ.ศ. 2451)

5. บทละครเรื่องพระยาร่วง (พ.ศ. 2452)
6. บทละครเรื่องพระยากงพระยาพาน (พ.ศ. 2452)
7. บทละครเรื่องพระยาแกรก (พ.ศ. 2452)
8. บทละครพระราชพงษาวดารทวารวดี (พ.ศ. 2452)
9. บทละครพงษาวดารไทยปราบยมราชสังขบล (พ.ศ. 2453)
10. บทละครเรื่องพระไกละรินทร์ (พ.ศ. 2454)
11. บทละครเรื่องเจ้าลาย (พ.ศ. 2471)

(Narathippraphanpong – Worawan Foundation, 1979)

ลิงก์วิดีโอกระบวนท่ารำพระยาแกรกลงทรง <https://youtu.be/Vdw1FNiPPJM>

QR Code กระบวนท่ารำพระยาแกรกลงทรง

